

džumpa lahiri

tumač
bolesti

Preveli s engleskog
Mila Perišić i Vuk Perišić

■ Laguna ■

Naslov originala

Jhumpa Lahiri

INTERPRETER OF MALADIES

Copyright © 1999 by Jhumpa Lahiri

All rights reserved.

Translation copyright © 2021 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kolo V / Knjiga 22

Mojim roditeljima i mojoj sestri

Sadržaj

Privremena mera.	9
Kada je gospodin Pirzada dolazio na večeru	32
Tumač bolesti	53
Pravi durvan	81
Seksi	95
Gospođa Sen	124
Ovaj blagosloveni dom	150
Lečenje Bibi Holdar	173
Treći i poslednji kontinent	189
<i>Opstanak nade: nežnosti i ultimatumima</i>	<i>215</i>
(Vladislava Gordić Petković)	

Privremena mera

U objavi je stajalo da je u pitanju privremena mera: narednih pet dana struja će se isključivati na sat vremena, počev od osam uveče. Jedan električni vod oštećen je u poslednjoj mećavi i majstori su hteli da iskoriste vreme toplijih večeri da otklone kvar. Njihov rad pogodiće samo kuće u tihoj ulici sa drvoredom – u blizini niza radnjica sa ciglenim fasadama i trolejbuske stanice – gde su Šoba i Šukumar živeli poslednje tri godine.

„Lepo od njih što su nas upozorili“, priznala je Šoba nakon što je naglas pročitala obaveštenje, više za svoj račun nego radi Šukumara. Nemarno je pustila da joj kaiš kožne torbe, nabijene fasciklama, sklizne sa ramena; ostavila ju je u hodniku uputivši se u kuhinju. Na sebi je imala mornar-skoplavi kišni mantil sa šarom riblje kosti, sivu trenerku i bele patike. U svojoj trideset trećoj izgledala je kao tip žene kojem, zaricala se u mladosti, nikada neće pripadati.

Upravo se vratila s treninga. Karmin boje brusnice bio je vidljiv još samo na rubovima njenih usana, a ajlajner joj je ostavio ćumuraste tragove ispod trepavica. Dešavalo joj se

da izgleda ovako ponekad, pomisli Šukumar, u zoru posle neke zabave ili nakon večeri provedene u baru, kada ju je mrzelo da se umije, ili kada mu je čežnjivo hrlila u zagrljaj. Spustila je svežanj poštanskih pošiljki na sto i ne pogledavši ga. Oči su joj i dalje bile prikovane za objavu u drugoj ruci. „Ali ovu vrstu posla trebalo bi da obavljaju danju.“

„Kada sam ja ovde, hoćeš da kažeš“, dobaci Šukumar. Stavio je stakleni poklopac na lonac sa jagnjetinom, podeseivši ga tako da je mogao da propusti tek najtanji pramen pare. Od januara je radio kod kuće, nastojeći da dovrši zaključna poglavlja disertacije o zemljoradničkim pobunama u Indiji.

„Kada kreću sa popravkama?“

„Ovde piše devetnaestog marta. Je l' danas devetnaesti?“ Šoba pride uramljenoj plutanoj tabli koja je visila na zidu pored frižidera; bila je potpuno prazna, ako se izuzme kalendar sa uzorcima zidnih tapeta Vilijama Morisa. Gledala je kao da ga prvi put vidi, netremično posmatrajući uzorke tapeta na gornjoj polovini pre nego što je spustila pogled na mrežu sa brojevima pri dnu. Jedan prijatelj poslao im je poštom ovaj kalendar kao božićni poklon, iako Šoba i Šukumar te godine nisu slavili Božić.

„Onda je to danas“, objavi Šoba. „Uzgred, imaš zakazano kod zubara za petak.“

Prešao je jezikom preko vrhova zuba; zaboravio je jutros da ih opere. Nije mu to bilo prvi put. Nije izlazio iz kuće tog dana, kao ni prethodnog. Što je Šoba više izbivala, što je više radila prekovremeno i uzimala dodatne projekte, to se njemu više ostajalo u kući; čak ga je mrzelo da silazi po poštu ili da ode da kupi voće i vino u prodavnicama pored trolejbuske stanice.

Šest meseci ranije, u septembru, Šukumar se zatekao na nekoj akademskoj konferenciji u Baltimoru, baš kada je Šoba

dobila trudove, tri nedelje pre roka. Šukumar nije želeo da ide na tu konferenciju, ali Šoba ga je naterala; bilo je važno da uspostavi kontakte jer mu je naredne godine predstojalo traženje posla. Rekla mu je da ima broj njegove sobe u hotelu, primerak satnice predavanja i brojeve letova, a sa svojom prijateljicom Džilijan već se bila dogovorila da je odveze u bolnicu u slučaju preke potrebe. Kada se tog jutra taksi za aerodrom otisnuo od njihovog ulaza, Šoba je stajala u svom haljetku i mahala, držeći drugu ruku na ispupčenju trbuha kao da je ono savršeno prirodan deo njenog tela.

Svaki put kada bi pomislio na taj trenutak, poslednji kada je video Šobu trudnu, u sećanju bi mu iskrasao taksi, karavan crvene boje sa plavim slovima: ogromno vozilo u poređenju sa njihovim autom. Iako je Šukumar bio visok preko 180 centimetara, sa rukama predugačkim da se udobno smeste u džepove farmerki, osećao se kao patuljak na zadnjem sedištu ove grdosije. I dok je taksi ubrzavao niz Ulicu Bikon, zamišljao je dan kada će njemu i Šobi, verovatno, takođe biti potreban karavan da vozikaju svoju decu na časove muzičkog ili kod zubara. Zamišljao je kako drži volan, dok se Šoba okreće i dodaje deci sokove u tetrapaku. Nekada su ove slike roditeljstva tištale Šukumara, doprinoseći osećanju nelagodnosti zbog toga što je u svojoj trideset petoj još bio student. Ali tog ranog jesenjeg jutra, u kome je drveće još nosilo lišće bronzane boje, prvi put je pozdravio tu sliku.

Osoblje hotela nekako ga je pronašlo u jednoj od mnogih bezmalo istovetnih konferencijskih sala i uručilo mu krut kvadratić papira. Na njemu je stajao samo jedan telefonski broj, ali je Šukumar odmah znao da je bolnički. Kada se vratio u Boston, sve je već bilo gotovo. Beba je rođena mrtva. Šoba je spavala u jednokrevetnoj sobi tako maloj da se jedva moglo stajati pored kreveta; soba je bila smeštena u

krilu bolnice koje nisu posetili kada su je jednom prilikom obišli u svojstvu budućih roditelja. Pukao joj je vodenjak pa su morali da urade carski rez, ali, avaj, prekasno. Lekar mu je objasnio da se takve stvari dešavaju. Osmehnuo se najljubaznije što je mogao nekome sa kim je imao čisto profesionalan odnos. Šoba će biti na nogama za nekoliko nedelja. Nije bilo simptoma koji bi ukazivali da neće moći da ima decu u budućnosti.

U poslednje vreme, u trenucima kada se Šukumar budio, Šoba odavno nije bila tu. Otvorio bi oči i spazio dugačke crne vlasi koje su ostale na njenom jastuku. Zamislio bi je tada, odevenu, kako srkuće već treću kafu u kancelariji u centru, gde je uz pomoć sile raznobojnih olovaka ispravljala korektorske greške u udžbenicima, označavajući ih simbolima koje mu je jednom razjasnila.

Uradiće to i sa njegovom disertacijom, obećala je, kada jednom bude gotova. Zavideo joj je na konkretnosti tog posla, toliko različitog od neuhvatljive prirode predmeta njegovog proučavanja. Bio je osrednji student, sposoban da upija pojedinosti bez radoznalosti. Do septembra je bio marljiv, ako ne i posvećen, sažimajući poglavlja, ispisujući teze na listovima žutog papira sa linijama. Sada je, međutim, samo ležao u krevetu dok mu ne dosadi, zureći u svoj deo ormana koji je Šoba uvek ostavljala odškrinut. Piljio je u niz sakoa od tvida i pamučnih pantalona sa šarom riblje kosti, po kojima neće morati da prebira da bi odabrao odgovarajuće za odlazak na predavanja studentima narednog semestra. Posle bebine smrti bilo je prekasno da se povuče sa nastavničkih dužnosti, ali mu je mentor sredio da dobije slobodan prolećni semestar. Šukumar je pohađao šestu godinu fakulteta. „Dobro iskoristi proleće i leto“, rekao je mentor. „Trebalo bi da izguraš do septembra.“

No ništa više nije moglo da pogura Šukumara. Naprotiv. Sa žaljenjem je razmišljao o tome kako su on i Šoba postali stručnjaci u međusobnom izbegavanju u njihovoj kući s tri spavaće sobe, provodeći sve više vremena na različitim spratovima. Pade mu na pamet kako je prestao da se raduje vikendima, sada kada bi ona satima sedela na sofi sa raznobojnim olovkama i fasciklama, toliko udubljena u posao da je strepeo da će ispasti neumesno ako pusti ploču u rođenoj kući. Pokušavao je da se seti koliko je vremena proteklo otkako ga je poslednji put pogledala u oči, osmehnula se ili prošaputala njegovo ime u onim retkim prilikama kada su posezali jedno za drugim pre spavanja.

U početku je verovao da će to proći, da će on i Šoba neka-ko prebroditi sve to. Pa tek joj je trideset tri. Bila je snažna i ponovo na nogama. Ali utehe nije bilo. Najčešće tek u vreme ručka, Šukumar bi se napokon izvukao iz postelje i spustio u prizemlje, gde su na radnoj ploči stajali lonče sa kafom i prazna šolja u koju bi usuo ono što je ostalo od Šobe.

Šukumar skupi rukom ljuške od luka i baci ih u kesu za đubre povrh režnjeva masnoće koju je skinuo sa jagnjetine. Okrenuo je slavinu na sudoperi i oprao nož i dasku za sečenje, a zatim utrljao limun u jagodice prstiju da bi se otarasio mirisa belog luka – trik koji je naučio od Šobe. Bilo je pola osam. Kroz prozor se ukazivalo nebo nalik rastopljenom crnom asfaltu. Neravne obale snega još su stajale na pločniku iako je već bilo dovoljno toplo da su ljudi mogli da šetaju bez kapa i rukavica. Tokom poslednje vejavice napadalo je gotovo metar snega i ljudi su nedelju dana morali da probijaju prtime i hodaju u koloni, jedan iza drugog. To je Šukumaru poslužilo kao dobar izgovor da ne izlazi napolje.

Ali sada su se staze proširile, a voda se neprestano cedila iz ledenica na pločniku.

„Jagnjetina neće biti gotova pre osam“, reče Šukumar. „Možda ćemo morati da je jedemo u mraku.“

„Mogli bismo da upalimo sveće“, predloži Šoba. Pustila je kosu, uredno svezanu u rep tokom dana, i smakla patike ne raspertlavajući ih. „Idem da se istuširam pre nego što nestane svetla“, reče krenuvši uza stepenice. „Brzo ću.“

Šukumar gurnu njenu torbu i patike pored frižidera. Ranije nije bila ovakva. Imala je običaj da kaput kači na čiviluk, odlagala je patike u ormarić za obuću i plaćala račune čim stignu. Sada se, međutim, ponašala u kući kao da je to hotel. Očigledna činjenica da se žuta stolica za ljuljanje sa cvetnim dezenom ne slaže sa plavo-mrkim turskim tepihom nije joj više smetala. Na zatvorenoj verandi u stražnjem delu kuće, jedna kruta bela torba puna čipki, koje je svojevremeno nameravala da upotrebi za zavese, i dalje je stajala na pletenoj stolici.

Dok se Šoba tuširala, Šukumar otide u kupatilo u prizemlju i pronađe novu četkicu za zube u kutiji ispod lavaboa. Jeftine, oštre dlake povredile su mu desni i on ispljunu nekoliko kapljica krvi u umivaonik. Ova rezervna četkica bila je jedna od mnogih uskladištenih u metalnoj kutiji. Šoba ih je kupila na rasprodaji, za slučaj da neki gost, u poslednji čas, odluči da prespava kod njih.

Ovo je bilo tipično za nju. Volela je da se pripremi za iznenađenja, dobra ili loša, svedjedno. Ako bi nabasala na dopadljivu suknju ili novčanik, kupila bi po dva komada. Bonuse sa posla držala je na posebnom bankovnom računu, na svom imenu. Nije mu to smetalo. Njegova majka bila je sasvim rastrojena posle smrti njegovog oca; napuštajući kuću u kojoj je Šukumar odrastao da bi se vratila u Kalkutu,

ostavila je njemu da sredi stvari. Sviđalo mu se što je Šoba bila drugačija. Cenio je njenu sposobnost da misli unapred. Dok je još odlazila u kupovinu potrepština za kuću, ostava je bila krcata zalihama boca sa maslinovim i kukuruznim uljem, u zavisnosti od toga da li su u to doba pretežno pripremali indijsku ili italijansku hranu.

Tamo su se mogle naći bezbrojne kutije sa pastama svih oblika i boja, vreće basmati pirinča koje su se zatvarale rajsferšlusom, jagnjeće i jareće polutke kupljene u muslimanskim mesarama u *Hajmarketu*, isečene, spakovane u beskrajan niz plastičnih kesa i zamrznute. Svake druge subote vijugali bi kroz lavirint između polica i gondola koje je Šukumar na kraju naučio napamet. Začudo je posmatrao kako kupuje još hrane, vukući za njom kolica sa platnenim vrećama dok se ona probijala kroz gužvu. Raspravljala bi se na jutarnjem suncu sa dečacima-prodavicima, premladim da bi se brijali ali već bez zuba, koji su zavijali mrke papirne kese sa artičokama, šljivama, đumbirom i jamom, spuštali ih na vage i jednu po jednu dodavali njemu i Šobi. Nije joj smetalo guranje, čak ni u vreme trudnoće. Bila je visoka, širokih ramena, sa kukovima za koje su njeni ginekolozi tvrdili da su stvoreni za rađanje dece. Vozeći se kući posle kupovine, dok je auto krivudao duž Čarlsa, redovno su se iščuđavali koliko su hrane kupili.

Ipak, nikada se nije bacalo. Kada bi prijatelji svratili, Šoba je iznosila jela koja se naizgled ne bi dala spremati ni za pola dana, spravljena od stvari koje je ranije zamrzla i flaširala, ne onih jeftinih stvari u limenkama, već od mariniranih papričica sa ruzmarinom i čatnija* koje je kuvala nedeljom, mešajući ključalu masu u loncima sa paradajzom i šljivama.

* Engl.: *chutney* – gust sos spravljen od voća, sirćeta, šećera i začina, koji se koristi kao prilog glavnom jelu. (Prim. prev.)

Njenih tegli sa nalepnicama, složenih na kuhinjske police u beskrajne piramide, bilo je dovoljno, priznala je, da ih okuse i njeni unučići. Do sada su, međutim, sve to pojeli. Šukumar je postojano krčmio zalihe praveći obroke za njih dvoje, odmeravajući šolje pirinča, odmrzavajući kesice sa mesom, i tako dan za danom. Svakog popodneva prelistavao je njen kuvar, sledeći uputstva pribeležena olovkom, kao, na primer, da upotrebi dve kafene kašike semena korijandera, ili da koristi crveno sočivo umesto žutog. Svaki od recepata nosio je datum, označavajući dan kada su prvi put zajedno jeli neko jelo: 2. april, karfiol sa divljom mirođijom; 14. januar, pile sa bademom i sultanijama. Nije pamtio te obroke, a ipak su oni bili ovde zapisani njenom korektorskom rukom. Šukumar je do tada naučio da uživa u kuvanju. Ono mu je davalo osećaj vlastite korisnosti. Da nije bilo toga, znao je, Šoba bi se zadovoljila zdelom cerealija za večeru.

Večeras će, bez struje, morati da jedu zajedno. Poslednjih nekoliko meseci odvojeno su se posluživali sa štednjaka, s tim što bi on odnosio svoj tanjir u radnu sobu, puštajući da se jelo ohladi na stolu pre nego što bi ga strpao u usta u jednom dahu, dok je Šoba svoj tanjir odnosila u dnevnu sobu, gde je gledala kvizove na televiziji ili korigovala tekstove u fasciklama pomoću arsenala raznobojnih olovaka.

U neko doba večeri svratila bi do njega. Čuvši je da dolazi, odbacio bi roman i stao da tipka rečenice na tastaturi. Položila bi mu ruke na ramena i upiljila se, kao i on, u plavi sjaj kompjuterskog ekrana. „Nemoj da preteruješ sa radom“, prozborila bi posle minut-dva i otišla na spavanje. Bio je to jedan jedini trenutak u toku dana kada mu je prilazila, ali je i od toga počinjala da ga obuzima jeza. Znao je da i to radi na silu. Osvrnula bi se na zidove sobe koju su zajedno dekorisali prethodnog leta, sa rubovima od pačića i zečića koji su

marširajući svirali trube i doboše. Do kraja avgusta tu su se našli kolevka od trešnjevog drveta, beli sto za prepovijanje sa zelenim dugmićima i stolica za ljuljanje sa kariranim jastucima. Šukumar je sve ovo demontirao uoči Šobinog povratka iz bolnice, a zečiće i pačiće je zgulio špahtlom. Iz nekog razloga ta soba ga nije toliko pogađala koliko je pogađala Šobu. U januaru, kada je prestao da radi u svom kabinetu u univerzitetskoj biblioteci, smišljeno je uneo sto ovamo, delom zbog toga što ga je ova prostorija smirivala, a delimično zato što ju je Šoba izbegavala.

Šukumar se vratio u kuhinju i počeo da otvara fioke. Pokušao je da pronade sveću među makazama, žicom za mućenje jaja, metlicama, avanom sa tučkom koji je kupila na bazaru u Kalkuti i u kome je tucala češnjeve belog luka i zrnca kardamona* u vreme dok je još kuvala. Pronašao je baterijsku lampu, ali bez baterije, i polupraznu kutiju rođendanskih svećica. Šoba mu je priredila rođendansku zabavu iznenađenja prošlog maja. Stotinu i dvadeset ljudi zakrčilo je kuću – sve sami prijatelji i prijatelji prijatelja koje su sada sistematski izbegavali. Flaše vina verde gnezdile su se u posudama sa ledom u kadi. Šoba je tada bila u petom mesecu trudnoće i pila je džindžer ejl iz čaša za martini. Napravila je tortu sa vanilin kremom, šlagom i špinovanim šećerom. Tokom cele večeri držala je svoje prste isprepletene sa Šukumarovim, dok su se probijali između gostiju na zabavi.

Od septembra je jedini gost u njihovom domu bila Šobina majka. Došla je iz Arizone i provela sa njima dva meseca posle Šobinog izlaska iz bolnice. Kuvala je večeru svakog

* Engl.: *cardamom* – aromatično kapsulasto voće iz porodice đumbira čije se seme koristi kao začim ili u medicinske svrhe. (Prim. prev.)

dana, vozila se sama u supermarket, prala i peglala odeću. Bila je religiozna žena. Na noćnom stočiću u gostinskoj sobi postavila je malo svetište, uramljenu sliku boginje sa licem boje despića i poslužavnik sa laticama nevena, i molila se dvaput dnevno za zdravlje budućih unučića. Bila je ljubazna prema Šukumaru, ali bez prijateljskih osećanja. Slagala je njegove pulovere sa umešnošću koju je stekla radeći u robnoj kući. Ušila mu je dugme na zimskom kaputu i ištrikala jedan šal bež boje, predajući mu ga bez ikakve ceremonije, kao da ga je on prethodno nehotice ispustio na pod. Nikada nije sa njim progovorila o Šobi; jednom kada je spomenuo bebinu smrt, podigla je pogled sa pletiva i rekla: „Ali ti tada čak nisi ni bio ovde.“

Učinilo mu se čudnim što nigde nije bilo pravih sveća u kući. Što se Šoba nije pripremila za jednu tako banalnu vanrednu priliku? Sada je tragao za nečim u šta bi uglavio rođendanske svećice i odlučio se za zemlju u saksiji sa bršljanom, koja je obično stajala na prozorskoj dasci iznad sudopere. Iako se biljka nalazila svega nekoliko centimetara od slavine, zemlja je bila toliko suva da je morao da je nakvasi pre nego što je uspeo da pobode sveće. Odložio je na stranu stvari sa kuhinjskog stola, hrpe poštanskih pošiljki i pisama i nepročitane knjige iz biblioteke. Pamtio je njihove prve obroke ovde kada su bili toliko uzbuđeni zbog nedavnog venčanja i ispunjene želje da konačno žive zajedno da su se svaki čas budalasto grlili, željniji ljubavi nego jela. Položio je dva vezena jastučića na stolice, venčani poklon ujaka iz Laknoa, i postavio tanjire i vinske čaše koje su obično čuvali za goste. Na sredinu je stavio saksiju sa bršljanom: zvezdasto lišće sa belim rubovima oivičeno sa dvanaest malih sveća. Uključio je digitalni radio-časovnik i podesio ga na stanicu sa džez muzikom.

„Šta sve ovo treba da znači?“, rekla je Šoba kada je sišla. Kosa joj je bila umotana u debeli beli peškir. Razmotala ga je i prebacila preko stolice, puštajući da joj kosa, vlažna i tamna, padne preko leđa. Koračajući odsutno prema šporetu, prstima je poravnala par uvojaka. Na sebi je imala čist donji deo trenerke, majicu i jedan stari flanelski haljetak. Stomak joj je ponovo bio ravan, struk uzan iznad raskošnih kukova; kaiš haljetka svezan u labav čvor.

Bilo je skoro osam. Šukumar je izneo pirinač na sto i gurnuo sinoćnje sočivo u mikrotalasnu pećnicu, podesivši tajmer.

„Spremio si rogan još“, * reče Šoba gledajući kroz providni poklopac u jarku kašu od paprike. Šukumar je izvukao parče jagnjetine, hitro ga uštinuvši prstima da se ne bi opekao. Probo je veći komad viljuškom proveravajući da li se meso lako odvaja od kosti. „Gotovo je“, objavio je.

Mikrotalasna pećnica je bipnula tačno u trenutku kada je nestalo struje i muzike sa radija.

„Savršeno pogodeno“, reče Šoba.

„Sve što sam mogao da pronađem bile su ove rođendanske svećice.“ Osvetlio je bršljan, vraćajući ostatak svećica i kutiju šibica pored svog tanjira.

„Nije važno“, reče ona, prevlaćći prstom po vratu vinske čaše. „Divno izgleda.“

Uprkos tami, znao je kako ona sedi: malko nagnuta napred u stolici, sa nogama prekrštenim na donjoj prečki stolice i levim laktom oslonjenim na sto. Šukumar je otkrio flašu vina u sanduku za koji je prethodno verovao da je prazan. Stegao je bocu butinama uvrćući vadičep. Bojao se da ne prospe pa je primeo čaše i napunio ih držeći ih sasvim blizu krila. Poslužili su se, svako za sebe, mešajući pirinač viljuškama i žmirkajući dok su vadili lišće lorbera i karanfiliće

* Engl.: *rogan josh* – neka vrsta indijskog paprikaša. (Prim. prev.)

iz kaše. Svakih nekoliko minuta Šukumar je palio poneku svećicu i zabadao je u zemlju u saksiji.

„Baš kao u Indiji“, reče Šoba, posmatrajući ga kako pravi privremeni svećnjak. „Tamo ponekad struja nestane na nekoliko sati. Jedanput sam morala da prisustvujem pirinčanoj ceremoniji u potpunom mraku. Beba je plakala i plakala. Mora da joj je bilo strašno vruće.“

Njihova beba nikada nije zaplakala, pomisli Šukumar. Njihovoj bebi nije bilo suđeno da doživi pirinčanu ceremoniju, iako je Šoba već sastavila listu gostiju i odlučila koji će od njena tri brata da nahrani dete čvrstom hranom, u šestom mesecu ako bude dečak, u sedmom ako se rodi devojčica.

„Je l' ti ljuto?“, upita je on. Pogurao je blistavu saksiju ka drugom kraju stola, bliže hrpama knjiga i pošte, još više smanjujući mogućnost da vide jedno drugo. Najednom je osetio osujećenost što ne može da ode na sprat i sedne za svoj kompjuter.

„Ne. Ukusno je“, odgovori ona, kuckajući viljuškom po tanjiru. „Stvarno.“

Ponovo je nasuo vino u njenu čašu. Zahvalila mu je.

Nekad nisu bili ovakvi. Sada je morao da se muči da bi pronašao neku reč koja bi je zainteresovala, nešto što bi je nagnalo da podigne pogled sa tanjira ili sa svojih fascikli.

„Sećam se da smo za vreme nestanaka struje u babinoj kući svi morali nešto da kažemo“, nastavila je Šoba. Jedva da je nazirao njeno lice, ali je po tonu znao da su joj se oči suzile, kao da se usredsređuju na neki udaljen predmet. Imala je takvu naviku.

„Da kažete šta?“

„Nije važno. Kakvu pesmicu. Šalu. Neku činjenicu o svetu. Iz nekog razloga, moji rođaci bi uvek tražili da im navodim imena svojih prijatelja u Americi. Ne znam zbog

čega ih je ta informacija toliko zanimala. Poslednji put kada sam videla moju tetku, priupitala me je za četiri devojčice sa kojima sam išla u osnovnu školu u Taksonu. Jedva da sam ih se setila.“

Šukumar nije proveo toliko vremena u Indiji kao Šoba. Njegovi roditelji, koji su se naselili u Nju Hempširu, imali su običaj da idu u domovinu bez njega. Prvi put kada je otišao tamo, kao dečaćić, umalo nije umro od amebične dizenterije. Njegov otac, nervozan tip, bojao se da ga ponovo vodi u Indiju da mu se opet nešto loše ne bi dogodilo i radije ga je ostavljao sa ujakom i ujom u Konkordu. Kao tinejdžer, više je voleo da ide u jedriličarske kampove ili da prodaje sladoled za vreme leta nego da se pati u Kalkuti. Ta zemlja počela je da ga zanima tek posle očeve smrti, na poslednjoj godini koledža, i tada je proučio njenu istoriju iz priručnika za kurseve, kao da se radilo o bilo kom drugom predmetu. Sada mu je bilo krivo što i on nije imao svoju dečju priču iz Indije.

„Hajde da uradimo to“, reče ona najednom.

„Da uradimo šta?“

„Da kažemo nešto jedno drugom u mraku.“

„Kao šta, na primer. Ja ne znam nijednu šalu.“

„Ne, ne šale.“ Zamislila se na trenutak. „Kako bi bilo da kažemo jedno drugom ono što nikada ranije nismo rekli?“

„Igrao sam tu igru u srednjoj školi“, odvrati Šukumar, „kada bih se napio.“

„Ti misliš na igru 'istina ili izazov'. Ovo je drugačije. U redu, ja ću prva.“ Srknula je vino. „Prvi put kada sam bila sama u tvom stanu, bacila sam pogled u tvoj telefonski notes da proverim da li si upisao moj broj. Mislim da smo se tada poznavali tek dve nedelje.“

„Gde sam ja bio tada?“

„Otišao si u drugu sobu da se javiš na telefon. Zvala te je majka, pa sam pretpostavila da će uslediti duži razgovor. Želela sam da doznam da li si me promovisao u nešto značajnije od pribeležke na margini svojih novina.“

„Jesam li?“

„Nisi. Ali nisam odustala od tebe zbog toga. Sada je red na tebe.“

Ništa mu nije padalo na pamet, ali Šoba je čekala da on progovori. Mesecima nije izgledala ovako odlučno. Šta mu je preostalo da joj kaže? Prizvao je u svest njihov prvi susret, četiri godine ranije, u amfiteatru na Kembridžu, kada je grupa bengalskih pesnika priredila resital. Slučajno se dogodilo da sednu jedno pored drugog na drvene sklapajuće stolice. Šukumar je pesnikovanje ubrzo dojadilo; nije uspevao da dešifruje literarnu dikciju i nije mogao da se pridruži ostatku auditorijuma u uzdisanju i svečanom klimanju glavom posle određenih stihova. Piljeći u novine sklopljene u krilu, proučavao je temperature po gradovima sveta. Trideset devet stepeni u Singapuru juče, sedamnaest u Stokholmu. Kada je okrenuo glavu nalevo, ugledao je devojkicu koja je sastavljala listu bakaluka na poledini fascikle i sa ushićenjem otkrio da je lepotica.

„U redu“, prozborio je setivši se nečega. „Prvi put kada smo izišli na večeru u onaj portugalski restoran, zaboravio sam da dam napojnicu kelneru. Otišao sam tamo sutradan, saznao njegovo ime i dao novac menadžeru.“

„Prešao si čitav put do Somervila samo da bi dao napojnicu kelneru?“

„Uzeo sam taksi.“

„Zbog čega si zaboravio da daš kelneru bakšiš?“

Rođendanske svećice su se već ugasile, ali on je mogao da dočara njeno lice u tami: široke, iskošene oči, sočne usne

boje grožđa, mali ožiljak na bradi, posledica pada sa visoke stolice kada je imala dve godine. Sa svakim novim danom Šukumar je primećivao da njena lepota, koja ga je nekad opčinjavala, upadljivo čili. Kozmetička sredstva koja su nekad bila izlišna sada su postala neophodna – ne da bi je ulepšala, nego da je odrede na neki način.

„Pri kraju večere javilo mi se luckasto osećanje da bih mogao da se oženim tobom“, reče on, priznajući ovo prvi put i sebi i njoj. „Mora da me je to rastrojilo.“

Narednog dana Šoba se vratila kući ranije nego obično. Ostalo je od prethodne večeri jagnjetine, koju je Šukumar samo podgrejao, tako da su uspeli da večeraju do sedam sati. Tog dana je izišao po bljuzgavici da kupi paket malih voštanih sveća u radnji na čošku i baterije za svoju lampu. Sveće su stajale spremne na šanku, u mesinganim svećnjacima u obliku lotosa, ali oni su večerali pri sjaju lusteru sa bakarnim krilcima, koji je visio iznad stola.

Kada su završili sa jelom, Šukumar se iznenadi videvši da Šoba poklapa njegov tanjir svojim i odnosi ih do sudopere. Pretpostavio je da namerava da se povuče u dnevnu sobu iza svoje barikade od fascikli.

„Ne brini za sudove“, reče on preuzimajući joj ih iz ruku.

„Glupo bi bilo da se ne pobrinem“, uzvratila ona, istiskujući kap deterdženta na sunder. „Skoro će osam sati.“

Srce mu je zaigralo. Celog tog dana Šukumar je jedva čekao da nestane struje. Razmišljao je o onome što je Šoba ispričala sinoć o zavirivanju u njegov telefonski blokčić. Prijalo mu je da je podseti kakva je bila nekad, smela pa ipak nervozna prilikom prvog susreta, puna nade i očekivanja. Stajali su bok uz bok pored sudopere, sa odrazima

uklopljenim u ram prozorskog okna. Postideo se, kao i prvi put kada su zajedno stajali ispred ogledala. Više nije mogao ni da se seti kada su se poslednji put fotografisali. Prestali su da posećuju zabave, nikud više nisu išli zajedno. Film u njegovoj kameri još je čuvao Šobine slike u dvorištu za vreme trudnoće.

Opravši sudove, naslonili su se na radnu ploču da obrišu ruke, svako svojim krajem peškira. U osam časova kuća je utonula u mrak. Šukumar je upalio fitilje sveća zadivljen visinom i postojanošću plamena.

„Hajde da sednemo napolje“, predloži Šoba. „Mislim da je još toplo.“

Uzeše po sveću i sedoš na stepenice. Bilo je pomalo neobično da neko sedi napolju pored krpica snega još vidljivih na tlu. Ali večeras se na ulici našlo mnogo ljudi; vazduh je bio dovoljno svež da ih izmami napolje. Ulazna vrata su se otvarala i zatvarala na sve strane. Čitava svita komšija prošla je pored njihovog dvorišta sa baterijama u rukama.

„Idemo do knjižare da malo prelistavamo“, doviknu jedan srebrnokosi gospodin. Hodao je sa svojom suprugom, mršavom ženom u vindjakni, držeći psa na povocu. Bili su to Bredfordi, koji su u septembru prošle godine ubacili kartu-čestitku u njihovo sanduče. „Čuo sam da imaju vlastitu struju.“

„Valjda“, reče Šukumar. „Inače ćete da prelistavate u mraku.“

Žena se nasmeja, provlačeći ruku kroz tunel koji je oblikovao muževljev lakat. „Hoćete li da nam se pridružite?“

„Ne, hvala“, uzvратиše Šukumar i Šoba uglas. Iznenadilo ga je što su im se reči ovako podudarile.

Pitao se šta li će mu Šoba večeras ispričati u mraku. Najgore mogućnosti već su mu prošle kroz glavu. Da je imala

ljubavnu vezu. Da ga ne poštuje jer ima trideset pet a još je student. Da mu zamera što je onda bio u Baltimoru, kao što je njena majka činila. Ali znao je da sve te stvari ne odgovaraju istini. Bila mu je verna, baš kao i on njoj. Verovala je u njega. Ona je bila ta koja je insistirala da on ide u Baltimor. Da li je postojalo nešto što nisu znali jedno o drugom? Znao je da čvrsto savija prste u snu i da joj se telo grči kada ima noćne more. Znao je da više voli ananas dinju od obične. Pamtio je da je prvo što je uradila kada je kročila u kuću po povratku iz bolnice, bilo da pokupi sve njihove predmete i pobaca ih na gomilu u hodniku: knjige sa polica, biljke sa simsa, slike sa zida, fotografije sa stola, lonce i tiganje koji su visili na kukama iznad šporeta. Šukumar joj se sklanjao s puta posmatrajući je kako metodično obrađuje sobu po sobu. Kada se zadovoljila, stala je tamo zureći u hrpu, sa usnama posuvraćenim u izraz krajnje odvratnosti, tako da se Šukumar učinilo da će pljunuti. A onda je zaplakala.

Počeo je da zebe na stepenicama. Osećao je da je neophodno da ona započne razgovor kako bi on mogao da uzvрати.

„Onda kada je tvoja majka došla da nas poseti...“, progovori ona najzad. „Kada sam jedne večeri javila da moram duže da ostanem na poslu, u stvari sam izišla sa Džilijan na martini.“

Osmotrio je njen profil, finu liniju nosa, pomalo muški sklop vilica. Odlično se sećao te večeri; obedovao je sa svojom majkom, iznuren posle dva uzastopna časa. Želeo je da je Šoba prisutna i da kaže koju pravu stvar jer je on izletao samo sa neprikladnim. Prošlo je dvanaest godina od očeve smrti i majka je došla da provede dve nedelje sa njim i Šobom kako bi mogli zajedno da odaju poštu njegovim senima. Majka je svake večeri kuvala nešto što je njegov otac voleo, ali je bila odviše utučena da bi i sama jela. Oči bi joj se ovlažile suzama svaki put kada bi je Šoba potapšala po ruci. „To

je tako dirljivo“, primetila je tada Šoba. Sada je, međutim, video Šobu i Džilijan u baru sa sofama od prugastog somota, onom u koji su obično odlazili posle bioskopa i gde se zasigurno dobijala ekstra maslinka, video kako Šoba traži od Džilijan cigaretu. Zamišljao je kako se žali na posete rođaka sa muževljeve strane, a Džilijan pritom svesrdno saoseća. Džilijan je bila ta koja je odvezla Šobu u bolnicu.

„Ti si na redu“, reče ona, presekavši mu tok misli.

S kraja ulice Šukumar začu zvuk bušilice i povike električara. Prešao je pogledom po zamračenim fasadama koje su se nizale unedogled. U jednom od prozora sijale su sveće. Uprkos toploj večeri, dim se izvijao iz dimnjaka.

„Varao sam na ispitu iz orijentalnih civilizacija na koleđžu“, počeo on. „Bio je poslednji semestar, poslednja grupa ispita. Otac mi je umro nekoliko meseci ranije. Sa svog mesta mogao sam da vidim plavu svesku momka koji je sedeo ispred mene. On je bio Amerikanac, pravi manijak. Znao je urdu i sanskrit. Nisam mogao da se setim da li je stih koji je trebalo da identifikujemo bio na ghazalu* ili ne. Pogledao sam u njegov odgovor i prepisao ga.“

Ovo se dogodilo pre više od petnaest godina. Svejedno je osetio olakšanje sada kada joj je rekao.

Okrenula se prema njemu, ne upravivši pogled u njegovo lice već u njegove cipele – stare mokasine koje je nosio kao papuče, gazeći zadnji kožni rub. Pitao se da li joj je ovo što je upravo ispričao bilo dosadno. Dohvatila mu je ruku i pritisnula je. „Nisi morao da mi kažeš zbog čega si to uradio“, reče, primičući se bliže njemu.

Sedeli su tako do devet, kada su se svetla upalila. Čuli su kako neki ljudi preko puta ulice tapšu sa svojih verandi, a zatim i uključivanje televizora. Bradfordovi su se vraćali jedući

* Ghazal – narečje arapskog jezika kojim se govori u jugozapadnom Sudanu. (Prim. prev.)

sladoled iz korneta i mašuci. Šoba i Šukumar im uzvратиše pozdrav. Zatim su ustali i držeći se za ruke ušli unutra.

Na neki način, ovo se, bez mnogo reči, pretvorilo u razmenu priznanja – stvarčica kojima su povređivali i razočaravali jedno drugo i sami sebe. Narednog dana Šukumar je satima preturao po glavi mozgaјуći šta bi joj ispričao. Bio je razapet između mogućnosti da joj prizna kako je jednom iscepao fotografiju neke žene iz modnog časopisa na koji je Šoba bila pretplaćena i nosio je u svojim knjigama čitavih nedelju dana, ili da joj kaže da zapravo nije izgubio pulover koji mu je ona kupila za treću godišnjicu braka već ga unovčio u *Fajlinu*, a potom se sam zapio usred bela dana u jednom hotelskom baru. Za njihovu prvu godišnjicu Šoba je pripremila obed od deset jela samo za njega. Pulover ga je bacio u depresiju. „Žena mi je kupila pulover za godišnjicu braka“, požalio se barmenu dok mu je glava pucala od konjaka. „A šta si očekivao?“, odgovorio je barmen. „Pa, oženjen si.“

Što se one fotografije tiče, nije mu bilo jasno zbog čega ju je istrgao iz magazina. Ta žena nije bila lepa kao Šoba. Nosila je belu haljinu ukrašenu zlatastim pločicama i imala namršteno lice i tanke, muškobanjaste noge. Njene gole ruke bile su uzdignute sa pesnicama iza glave kao da se spremala da zada sebi udarce po ušima. Bila je to neka reklama za čarape. U to doba Šoba je bila trudna, sa naglo naraslim stomakom, toliko velikim da Šukumaru nije padalo na pamet da je pipne. Prvi put je video tu sliku dok je ležao pored nje posmatraјуći je kako čita. Otkrivši magazin u korpi za otpatke, pronašao je sliku i otepio stranicu što je pažljivije mogao. Jedno nedelju dana stalno je bacao pogled na tu fotografiju. Osećao je bolnu požudu prema toj ženi, ali se ta